

ДИСЦИПЛІНА „ПОЕТИКА АРХІТЕКТУРНО-ПРЕДМЕТНОГО СЕРЕДОВИЩА” У СВІТЛІ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СТИЛЮ В АРХІТЕКТУРІ ТА ДИЗАЙНІ

Крамарчук Х.П., кандидат архітектури

Національний університет „Львівська Політехніка”, Інститут
архітектури

Анотація. Розглядається навчально-робоча програма предмету „Поетика архітектурно-предметного середовища” як одна із важливих дисциплін, яка поряд з формуванням у студентів поняття українського стилю в мистецтві, спрямовує також студента до перспективних напрямків пошуку національного стилю у власній творчості.

Ключові слова: поетика, архітектурно-предметне середовище, архетип, генотип, український стиль.

Аннотация. Крамарчук Х.П. Дисциплина „Поетика архитектурно-предметной среды” в свете концептуального проектирования национального стиля в архитектуре и дизайне. Рассматривается учебно-рабочая программа предмета „Поэтика архитектурно-предметной среды” как одна из важных дисциплин, которая формирует у студентов понятия украинского стиля в искусстве, а также направляет студента к перспективным поискам национального стиля в собственном творчестве.

Ключевые слова: поэтика, архитектурно-предметная среда, архетип, генотип, украинский стиль.

Annotation. Kramarchuk H.P. Discipline „Poetika architectural-subject environment» in the light of conceptual design of national style in architecture and design. In the article is considered the educational-executable code of object „Poetics of architectural-subject environment” as one of important disciplines, which forms at the students of notion of Ukrainian style in the art, and also sends a student to the perspective searches of national style in own creation.

Keywords: poetics, architectural-subject environment, archetype, genotype, Ukrainian style.

Постановка проблеми. Дисципліна „Поетика архітектурно-предметного середовища” сформована на основі понятійно-категорійного апарату наук семіотики і культурології та практичних засад філософії символно-знакової природи життєвого середовища і її психологічного впливу на людину. Курс „Поетика архітектурно-предметного середовища” пропонується ввести як спеціальну професійно-орієнтовану дисципліну у навчальну програму кваліфікаційного рівня магістрів базового напрямку „Архітектура” та „Мистецтво”. Підхід до розуміння національного самобутнього образу архітектурно-предметного середовища через засади поетики автором апробований у 25 публікаціях та дисертаційній роботі на тему: „Поетичний образ архітектурно-предметного середовища”. Питання становлення характерних рис національного українського стилю архітектури і дизайну предметного середовища пропонується розглядати

як процес формування поетики архітектурно-предметного середовища, де насамперед вивчається традиційні екологічна і берегова практики як сакральні при проектуванні. Через поетику архітектурно-предметного середовища, яка розглядається у системі „людина-етноносій – ноо-семіосфера” спрацьовує динамічний принцип самотутності в постійному проявленні тих компонентів культурних феноменів національного рівня, які є функціонально необхідними на нових етапах його існування, забезпечуючи його самозбереження і ідентичність при всіх змінах в нормативно-ціннісній і смисловій сферах. Саме теорія і практика поетики володіє органічними засобами образотворення для нашої ментальності: 1) поетизація як здатність уявляти; зображати дійсність прикрашеною, райською і 2) символічно-знаковий і морально-священний підтекст поетичності спонукатиме етноносія до логічного осмислення дійсності, а не тільки до чуттєво-зміслових рефлексій. Пропонований автором курс дисципліни „Поетика архітектурно-предметного середовища” розроблений як основи концептуального проектування національного стилю в архітектурі і дизайні предметного середовища і запропоновані підходи його дослідження.

Актуальність даного курсу в тому, що предмет має сформульовану концепцію створення обличчя українського дизайну архітектурно-предметного середовища.

Поетика це емпірика тлумачення в якому кожна окрема людина вбачає одкровення, це власний досвід людини, співпережиття і будування ідеального світу.

Новизною в даному курсі є те, що тлумачення і формування образу розглядається як прояв фенотипу у творчості людини, який аналізується і зводиться до рівня генотипу. Тобто, в поетичному образі виявляються рівні архетип, фенотип, генотип та їх морфотипні конструктивні схеми.

Новизною є сформульоване поняття про поетику архітектурно-предметного середовища, як систему буття предметної речі:

1) „онтологічна поетика” – постає як виражальна потенція буття, як феноменальна представленість речово-просторової визначеності світа, особисте буття речі, явища, яке розуміється людиною через поняття образ:

1а) емоційно-настрійний потенціал образу виявляється „онтологічним напруженням” та розумінням від серця і 1б) інформаційно-формотворчий потенціал образу (проявлення Істини через історично-етнічне буття образу) породжують 1в) емоційно-інтелектуальні переживання людини, а саме її інтенціональне напруження „вміння оживити буття”, що є способом буття людини в Істині.

2) поетика як теорія тлумачення, теорія будови і творення образу: а) теоретичні засади формування поетичного образу; б) методичні правила семіотичного аналізу (філософського, естетичного, структурного) творів мистецтва, архітектури, дизайну.

Новим є сформульоване поняття поетичного образу архітектурно-предметного середовища, що має „подвійну конкретизацію” це водночас:

1) первинне буття: онтологія образу, репрезентативна (виражальна) форма, яка сформована духовними, психічними, фізичними параметрами образу, котрі у взаємодії з людиною забезпечують її повноцінну життєдіяльність;

2) вторинне буття як розуміння і осягнення „специфічної реальності”: суб’єктивне осмислення поетики як конкретно-чуттєвої форми відображення у свідомості людини параметрів образу архітектурно-предметного середовища за законами етики і естетики і є способом переживання кожної людини — Істини.

Два роки даний лекційний курс в скороченому варіанті є апробований автором серед спеціалістів і магістрів спеціальності „Дизайн” під назвою „Візуалізація абстрактних смислів” у НУ „Львівської політехніки”.

Перелік дисциплін знання яких необхідно студенту для вивчення курсу: психологія візуального сприйняття, композиція, евристика, філософія мистецтва, психологія, архітектурне проектування, етно-національні джерела дизайну ХХ століття.

Загальна мета курсу — подати студентам магістрам теоретичні та практичні засади виявлення й формування поетики образу, для розвитку здатності поетичного (асоціативно-образного) мислення студентів і виховання у них розуміння національного стилю в архітектурі та дизайні предметного середовища.

Тобто студент має можливість:

- засвоїти категорійно-поняттєвий апарат теорії поетики як концептуального проектування архітектурно-предметного середовища (поетичного образотворення) в системі “нація— ноо-семіосфера”;

- ознайомитися з словником асоціативно-образного і смислового тлумачення форм архітектурно-предметного середовища, укладеного завдяки проведеному лінгвістично-семіотичному аналізу мовної картини архітектурно-предметного середовища і вміти впорядковувати індивідуальні інтерпретації у національні і загальнолюдські архетипи;

- виявляти національний семіотичний статус предметно-просторових форм в середовищі до рівня символу і вміти формувати символно-знакові системи, які вирізняються певними етнорегіональними формотворчими або смисловими особливостями;

- знати філософсько-естетичні критерії оцінки поетичного образу і вміти виявляти його поетику;

- оволодіти теоретичними основами формування поетичного образу, і водночас основами формування піетичного та сакрального простору;

- вміти проводити семіотичний аналіз (філософський, естетичний, структурний) творів архітектури, мистецтва та промислового дизайну на основі семіотичних принципів;

- вміти виявляти генотипно-фенотипну характеристику архетипного образу, їх морфотипи, що служать конструктивними схемами, які в свою чергу формують національно-культурні моделі світоглядних форм буття;

- отримати навички втілення національно-культурних моделей світоглядних форм буття у проектуванні архітектурно-предметного середовища.

На основі із поставлених завдань пропонується логічно-послідовна схема побудови курсу в таблиці №1 – лекційні заняття, №2 практичні заняття

Таблиця №1

Лекційні заняття

№ п/п	Назви тем та їх розширений зміст	Кількість годин
1	<u>2</u>	3
1	<p><u>Тема №1</u></p> <p><u>Генезис поняття поетики в мистецтві. Поетика як теорія творення національного стилю в архітектурно-предметному середовищі.</u></p> <p><i>Розширений зміст.</i> Естетичне знання ХХст., стильові тенденції сучасної дизайн-культури (позитивні і негативні сторони). Історіографія дисципліни поетики. Генезис поняття поетики в мистецтві. Поняття про предмет: “Поетика архітектурно-предметного середовища”. Мета та завдання предмету поетики в системі фахової підготовки архітекторів і дизайнерів: 1) як наукової теорії та практики концептуального проектування і гармонійного освоєння світу, 2) як методики семіотичного аналізу та дослідження творів архітектури і мистецтва 3) як емпірики тлумачень. Онтологічна поетика. Предмет та об’єкт поетики. Практики проектування простору середовища інших національних світоглядних систем світоустрою. Поетика образу та її “три кити”: естетика (досконале чуттєве сприйняття), етика (моральні цілепокладання), семіотика (орієнтація смислу образу тобто свідомості Душі людини на релігію, віру в Істину).</p>	2
2	<p><u>Тема №2</u></p> <p><u>Методи та методики виявлення поетики архітектурно-предметного середовища.</u></p> <p><i>Розширений зміст.</i> Метод іконологічного аналізу (за Є.Пановським), методології герменевтики як практичної філософії (Х.-Г.Гадамер, П.Рікер), метод феноменології, метод деконструкції-реконструкції, лінгвістичний та структурний аналізи (принцип аналогії простору з лінгвістичними структурами): <i>слова-перві</i> як сакрально-лінгвістичний смисл поняття (поняття моносемантики в полілексичній системі, поняття про трирівневе словесне дерево з жіночим та чоловічим принципом, поняття про профанний, культовий/містичний та сакральний простори. Визначення ієрархії семіотичного статусу предметно-просторової форми, явища). Методика виявлення поетики образу архітектурно-предметного середовища (поняття про метапоетику, автопоетику, міфопоетику).</p>	2

1	2	3
3	<p>Тема №3 <u>Поетичний образ архітектурно-предметного середовища як національний феномен.</u> <i>Розширений зміст.</i> Етнопсихічний феномен поетичного мислення. Філософсько-естетичні критерії виявлення поетичного образу архітектурно-предметного середовища. Категорії образу: архітектурний, художній, поетичний. Поетичний образ як національний феномен та його кореляти: сакральний, духовний образ. Поняття смислу і змісту та інші взаємопов'язані категорії пізнання (ідея, монада (Платон), фанерон (Ч.Піре)). Подвійна природа поетичного образу: 1)особисте буття; 2)спосіб буття при інтенціональному напрямленні свідомості та інтерпретації. Параметри поетичного образу (<i>фізичний, психічний, духовний</i>).</p>	2
4	<p>Тема №4 <u>Будова поетичного образу.</u> <i>Розширений зміст.</i> 1) Образ, символ, знак – структурно-семантичні категорії поетичного образу (образно-символьно-знакова семантична структура). 2) Архетип, генотип, фенотип – структурно-морфологічні (морфотипні) категорії поетичного образу. Поняття про архетип (першообраз), (тео)генотип (мисле-словообраз), та фенотип як структурно-морфотипні формотворчі складові поетичного образу.</p>	2
5	<p>Тема №5 <u>Символ – духовний параметр образу і основа творення поетичного образу.</u> <i>Розширений зміст.</i> Логічний аналіз поняття символ. Види символів. Поняття про прасимвол (Шпенглер) як основу культури кожної нації. Становлення смислів символу на основі семіотичних принципів тотожності та протиставлення. Три мови розкриття діапазону смислів символу. Класифікація смислових значень: 1) теоретично-універсальна мова, 2) природи та людини, 3) соціально-побутова мова. Закони формування символічної дійсності.</p>	2
6	<p>Тема № 6 <u>Поняття про знак як носія інформації. Первинні знакові системи та вторинні моделюючі знакові системи.</u> <i>Розширений зміст.</i> Типи знаків. Будова знаку (трикутник Фреге). Деннотація та коннотація. Знакове представлення символу. Поняття про суперзнак, знакову систему, код (приклад системних відповідей розкриття смислу звукообразу), супракод, алфавіт знакової системи, текст. Первинні знакові системи (природні симпатоматично-сигнальні знаки та міміка (пантоміма), жести, погляд людини) та вторинні моделюючі знакові системи. Рівні аналізу тексту мистецьких кодів: фігура, знак, сема, повідомлення можливої функції (символічної і ужиткової).</p>	2

1	2	3
7	<p>Тема №7 (виконання практичного завдання №1)</p> <p><u>Структурно-сміслова детермінація архетипу в сучасній культурології. Трансформація духовного архетипічного образу української нації: жіночий і чоловічий принцип.</u></p> <p><i>Розширений зміст.</i> Генотипно-фенотипний прояв архетипу – механізм захисту етносу. Структурно-сміслова детермінація архетипу (архетипи культурні: 1) універсальні архетипи, 2) національні архетипи (генотипний прояв архетипу) як світоглядні структури середовища, що є константами національної духовності. Трансформація архетипу, реалізація його як первинної схеми при створенні поетичного образу (1) <i>потенція-схема – 2) прототип(архетип) – 3) словообраз-модель та формотворчий образ (генотип як апіорі) та (фенотип – відображення досвіду індивідуума).</i> Духовний архетипічний образ нації (жіночий принцип: „Дерево життя” – Премудрість та чоловічий принцип: „дерево Спасіння”). Архетипні кольори українців білий, сизий, сивий, синій, красний (малиновий, вишневий) та їх вплив на семіотичний статус речей, явищ та предметно-просторових форм.</p>	4
8	<p>Тема №8</p> <p><u>Мітичні світоглядні структури в формуванні архітектурно-предметного простору.</u></p> <p><i>Розширений зміст.</i> Українська система відображення символічного світу. Поняття міфологеми як алфавіта світу, що має стабільний генетичний код. Основні міфологеми. Національно-культурні моделі світоглядних форм буття: „Трійця-Тризуб-Цар”, „Цар-рогач-Спориш”, „Цар-куц”, „Баба-Бабка”, „Дід-Дідух” , „Премудрість” “Оранта”, „Покрова” „Багаторука Берегія”, „Діва”, “Фігура-Хрест” та їх фенотипна трансформація у форми архітектурно-предметного середовища. Основні національні домінантні смисложиттєві образи архітектурно-предметного середовища у світоглядній системі Т.Г. Шевченка.</p>	2
9	<p>Тема №9</p> <p><u>Семіотика—наука про знакові системи.</u></p> <p><i>Розширений зміст.</i> Розділи семіотики:</p> <p>1) Синтаксис — будова знаку, поєднання одного знаку з іншим (зв’язки знаків), створення знакових систем.</p> <p>2) Семантика (значення знаків та знакових систем, ідейні змісти символу), поняття парасемантики.</p> <p>3) Прагматика — відношення між одиницями системи і текстом з одного боку і споживачами цього тексту з іншого боку.</p> <p>Поняття про біо-, антропо-, етно, абстрактну семіотику, лінгвосеміотику, фоносеміотику. Семіотичне поле знаку.</p> <p>Методологічна послідовність формування знаків (фігура, сінема, знак, сема, семіотична група, семантичне поле, смисловий текст (повідомлення). Правила творення знакових систем, зв’язки знакових систем.</p>	2

1	2	3
10	<p><u>Тема №10 (виконання практичного завдання №2)</u> <u>Базові символно-знакові системи архітектурно-предметного середовища.</u> <i>Розширений зміст.</i> Відображення психоекологічного довкілля України та смисложиттєві орієнтири і доміанти в знаковій системі природи. Відображення етико-моральних цінностей в знаковій системі людини-етноносія та ритуально-побутової поведінки „тіло, що говорить”. Відображення світоглядних структур простору в знаковій системі архітектури та предметного побуту. Приклад синтаксично-семантичного аналізу трипільського орнаменту як знакової системи (графема, монограма, поліграма, типи базових знаків, схеми розпису орнаментальних композицій).</p>	4
11	<p><u>Тема №11</u> <u>Семіотичні принципи та закономірності формування національних символно-знакових систем</u> <i>Розширений зміст.</i> Теорія комунікації. Комунікація та сигніфікація як семіотичні принципи (кодифікація та декодіфікація). Дві фундаментальні системи комунікації: 1) інформаційна; 2) передача ієрархії (семіотичний статус предметно-просторових форм). Семіотичні принципи та закономірності формування національних символно-знакових систем 1)принцип морфопсихічної пов'язаності: закони психологічно-ментальної рефлексії людини: емпатії, симпатії, гомеопатії 2) принцип менталізму (всесвіт постає як мислеобраз та словообраз). 3) принцип калямбурного розкодування, вільної поетичної етимології, надінтерпретації за асоціативними зв'язками: а) за значенням б) за звуковою будовою слова), 4) принцип відповідності: а)ізоморфізму подібність за формою б) за функцією (принцип повідомлення можливої функції); 5) принцип полярності: а) доповненості та б) протиставлення; 6) поетичні прийоми: а) ускладнена словослова метафора, б) метонімія, в) антономасія (надання власного імені), г) ониматопея (взаємозв'язок словотворчості і образотворчості), 7) принцип економії мислення. Приклади: ониматична знакова система і її символічні знаки архітектурно-предметного середовища.</p>	2
12	<p><u>Тема №12</u> <u>Засоби формування поетичного образу.</u> <i>Розширений зміст.</i> Принципи формування поетичного образу. Поетичні прийоми художньої мови образу (фігури-тропи (перенесення змісту): метафора, метонімія, синекдоха, ониматопея, антономасія, металепис. Використання логічних прийомів та поетичних стилістичних фігур в графічному дизайні та дизайні інтер'єру. Деталь як стилеутворюючий елемент. Національна оригінальність — запорука тенденції “стильності”, “модності”.</p>	2

1	<u>2</u>	3
13	<p>Тема №13 (виконання практичної роботи № 3)</p> <p><u>Архетипічні композиційні символи. Число і слово як форма мислення. Азбука Кирилиці як система кодування знання про світ.</u></p> <p><i>Розширений зміст.</i> Першотектони, “універсальна мова” геометрії і її першосимволи. Абстрактні смисли кольору, звуку. Розгляд геометричної символіки на іконах, пропорційність, побудова композиції. Відповідність геометричних форм та побудови композиції теологічним поняттям в іконі. Поняття взаємозв’язку органічної форми і абстрактної (першотектонічної). Смысловий аналіз знакового зображення рун. Історично сформовані знакові системи ідеографічного письма: піктографічного, ієрогліфічного. Принцип об’ємного тримірного мислення на площині—характерна ознака українського сприйняття. Знакова система Кирилиці, ідеограма букви її морфологія (концепція: слово/словобраз є Першообразом речі). Застосування знакової системи письма в дизайні архітектурно-предметного середовища.</p>	6
14	<p>Тема № 14</p> <p><u>Традиції та новачі. Принцип самобутності в проектуванні архітектурно-предметного простору.</u></p> <p><i>Розширений зміст.</i> Українські традиції мистецтва, його естетика. Поняття стилю: українського (козацького) бароко, українська сецесія, український модерн. Постаті, генії культивування національних художніх традицій в мистецтві і архітектурі (Георгій та Данило Нарбути, О.Г.Сластїон, “бойчукісти”, Кричевські, І.Левинський та інші). Видозмінена традиція в знакових системах (фенотипний прояв архетипу).</p>	2
15	<p>Тема №15</p> <p><u>Художні системи. Розробка нових художніх концепцій (символьно-знакових систем).</u></p> <p><i>Розширений зміст.</i> Художні символічно-знакові системи. Художня мова як система знаків. Формальний та індивідуально-суб’єктивний канони художньої мови образу. Коди художньої мови образу. Функції утилітарної речі, її образу: знакова функція, естетична організація форми як спосіб кодування. Проблема “чистого мистецтва”, національного стилю в дизайні.</p>	2
16	<p>Тема №16.</p> <p><u>Формування символічного образу, іміджу України у світі.</u></p> <p><i>Розширений зміст.</i> Душа, менталітет, соціотип нації. Позитивні та негативні якості. Характерні національні образи, поняття імагології і ідеології в архітектурно-предметному середовищі. Порівняльна характеристика (відмінності) національно-символічних образів в українській і російських культурах, сформованих в суспільно-історичному розвитку нації.</p>	4
17.	<p>Тема №17(виконання практичної роботи № 4)</p> <p><u>Методологія семіотичного аналізу творів мистецтва та дизайну.</u></p> <p>Методичні та філософсько-критичні підходи до аналізу творів мистецтва, їх інтерпретація. Критерії дослідницького підходу. Що таке “синтетичне накопичення поетики” образу? Деконструкція-реконструкція твору мистецтва, архітектури, дизайну.</p>	2
	Р а з о м:	44 год.

Пропонується виконати студенту-магістру 4 графічно-письмових практичних робіт за лекційний курс.

Самостійна робота при вивченні дисципліни (17год) передбачає роботу студента з необхідною літературою, пошук візуальних прикладів

та виконання графічних робіт. А також до самостійної роботи входить підготовка до екзамену поза регламентованими аудиторними заняттями.

Практичні заняття розраховані для самостійної роботи і аудиторних консультацій.

Таблиця №2

Практичні заняття

№ /п	Назва практичного заняття і завдання	Спосіб виконання	Години
	<p>Завдання: №1 <u>Асоціативно-образне розкриття предметно-просторової форми на основі проведеного лінгвістично-семіотичного аналізу.</u></p> <p>Графічно зобразити всі асоціативні образи поняття про певний предмет. Виявити і розкрити всі існуючі конотації (сенси) про задану архітектурну і предметно-просторову форму. Виявити, який смисловий образ має найвищий семіотичний статус. Впорядкувати індивідуальні інтерпретації, звести їх:</p> <p>1) до національних архетипів 2) загально-людські універсалиї.</p>	Графічно-письмова робота. Графічна робота формат А-2, пояснювальна записка – А-4	4
	<p>Завдання: №2. <u>Багатознакове і взаємно знаково заміниме розкриття смислу образу.</u></p> <p>На основі семіотичних закономірностей і принципу багатознакового і взаємно замінного знакового розкриття смислу образу (знаки природи, людини, побуту, архітект ури) представити через алегорію і метафору певне поняття у малих архітектурних формах або вирішити архітектурно-предметний простір: наприклад входу, огороження, середохрестя.</p>	Графічно-письмова робота. Графічна робота формат А-2, пояснювальна записка -- А-4	6
	<p>Завдання: №3. <u>Зробити смисловий аналіз композиційного і формотворчого представлення Букви у словесно-візуальній рекламі (рекламний дизайн вивісок назв магазинів, громадських закладів).</u></p> <p>Врахувати: 1)словообраз (національний або запозичений образ); 2)сакральний смисл поняття (вихід на слово первень); 3) семантика першої букви (емоційний та смисловий аспект); 4) морфологія букви кирилиці як відображення програми життя людини на землі; 5) калямбурний метод (метод шарад) у кодуванні і декодуванні словесно-візуальної реклами.</p>	Альбом зарисовок формату А-4 рекламного дизайну вивісок аналізом. Власні пропозиції вдалішої візуальної словесної реклами.	3 4
	<p>Завдання: №4 <u>Провести семіотичний (символічно-знаковий або семантично-композиційний) аналіз творів мистецтва та дизайну</u> (улюблений мистець або власний творчий доробок). Застосувати методику формування знакових систем та правила поєднання знаків. Провести деконструкцію тексту. Виявити генотипно -фенотипні прояви архетипу в творчості мистця</p>	Графічна робота на форматі А-2	4
	РАЗОМ		20 год

Висновки. „Поетика архітектурно-предметного середовища” – це одна із важливих дисциплін, яка поряд з формуванням у студентів поняття українського стилю в мистецтві, спрямовує також студента до перспективних напрямків пошуку національного стилю у власній творчості.

Подальші дослідження планується проводити з проблеми концептуального проектування національного стилю в архітектурі та дизайні.

Примечания и литература:

1. Культурология XX век. Энциклопедия Т.2. (М-Ъ) С.-Пб.: Университетская книга; ООО „Алетейя”, 1998. – С.188.
2. Карасев. Л.В.Онтология и поэтика // Литературные архетипы и универсалии /под ред. Е.М.Мелетинского. М. Российский Госуд. Гуманитарный институт, 2001. – С. 294.
3. Образ – організована інформація яку утримує (є носієм) організм про себе та середовище.
4. Лингвистический энциклопедический словарь. М.: СЭ., 1990. – С.439-440.
5. Каган М.С. Философия культуры. С.-Пр.: ТООТК, 1996. – С.254
6. Башляр // Культурология XX век. Энциклопедия Т.1. (А-Л) С.-Пб.: Университетская книга; ООО „Алетейя”, 1998. –С. 56.

Надійшла до редакції 15.03.2006